

Катерина Паламарчук

СПЕЦКУРС З ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ У МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ

У статті представлено програму спецкурсу з формування лідерських якостей у майбутніх соціальних педагогів. Обґрунтовано доцільність та актуальність використання програми. Розроблено плани проведення лекційних та практичних занять; запропоновано теми для виконання студентами самостійної та індивідуальної робіт, а також написання реферативних розвідок.

Ключові слова: соціальний педагог, лідерські якості, діагностика лідерських якостей.

Сучасний розвиток суспільства висуває нові вимоги до особистості та професіоналізму соціального педагога. Пріоритетною характеристикою у вихованні та формуванні соціального педагога як універсального спеціаліста соціально-педагогічної діяльності є його здатність орієнтуватися в швидких змінах суспільного устрою. Необхідним для постійного позитивного розвитку суспільства є спеціаліст, який прийматиме самостійні рішення, відрізнятиметься мобільністю, динамізмом та конструктивністю мислення.

Опираючись на проведені дослідження великої джерельної бази наукових праць вітчизняних (Безпалько О., Братусь І., Винославська О., Зверева І., Зимовець Н., Капська А., Корольчук М., Крайнюк В., Лактіонова Г., Максименко С., Марченко В., Соловієнко С., Старикова Л., Цюман Т., Ягоднікова В.) та зарубіжних (Абашкна Е., Баранов А., Гайдаєнко А., Кіпніс М., Кові С., Кухта Б., Марченко О., Реан А., Реданова Л., Сіверцев М., Теплоухова Н., Трофименко Л.) дослідників, ми можемо зазначити, що лідерство безпосередньо присутнє у діяльності спеціаліста із соціальної педагогіки.

Метою статті є розповсюдження розробленої програми спецкурсу, покликаної виявляти та формувати лідерські якості у майбутніх соціальних педагогів, що дасть змогу спеціалістам виконувати свою майбутню професійну діяльність активніше на більш високому рівні.

Як відомо, професія соціального педагога відноситься до системи поділу професій «людини-людина» та полягає у взаємодії з людьми, наданні їм допомоги та підтримки в кризових ситуаціях. Таким чином, ця професія спрямована на роботу з дітьми та дорослими, які потребують допомоги, розуміння, підтримки та особистісного прикладу. Лідери існують для того, щоб організувати, об'єднувати, показувати напрям та вести за собою послідовників, визначати цілі та завдання, координувати і забезпечувати міжособистісні контакти з іншими членами соціуму, а також

здійснювати вибір оптимальних та ефективних шляхів вирішення тих чи інших проблем. Можна побачити чітке перехрещення цілей діяльності лідера та соціального педагога.

Лідером вважається людина «...здатна вселяти оточуючим віру та ентузіазм; її точку інші знаходять незаперечною; вона здатна зібрати навколо себе групу людей, разом із нею взаємодіяти та розвиватись» [3, с. 8]. Відповідно, від рішень та настанов лідера, його точки зору та розуміння подій зазвичай залежать люди, з якими він взаємодіє.

А чи не перекликається це з діяльністю соціального педагога? Як відомо, «...специфіка соціальної педагогіки полягає в осмисленні закономірності і розробці проектів та програм формування не лише і не стільки професійно-кадрового потенціалу суспільства, скільки людини як особистості, спеціаліста як особистості» [1, с. 5–6].

Прохорова О. вважає, що сучасний педагог повинен чітко визначати свою соціальну роль у професійній діяльності, бути відкритим до прийняття професійного досвіду інших, спроможним до рефлексії та психологічно готовим до виконання професійної діяльності і використання нововведень у навчальному процесі [2, с. 4]. Для самовдосконалення лідерських якостей педагога науковцями було створено: «Тренінг лідерства» (Кіпніс М.); «Право вести за собою» (Кан-Калик В.); «Лідер та учні» (Зербіно Д.) та ін. Адже в житті кожної людини є ситуації, коли потрібна допомога іншої людини або групи людей. Саме для надання допомоги різним групам населення та персонально індивідууму і було започатковано таку гуманну професію як соціальний педагог.

Враховуючи важливість лідерських якостей для професійної діяльності соціального педагога, нами було розроблено спецкурс з формування лідерських у майбутніх соціальних педагогів коротку характеристику якого буде представлено нижче.

За навчальним планом спеціальності «Соціальна педагогіка» вивчення дисципліни «Спецкурс з формування лідерських якостей у майбутніх соціальних педагогів» передбачено протягом одного навчального семестру.

У тематичному плані представлено розподіл годин модулів за видами навчальних занять та самостійної роботи студентів див. табл. 1 та табл. 2.

Метою курсу є підготовка соціально активної особистості, соціального педагога методом формування лідерських якостей.

Поряд з традиційними видами аудиторних занять у представленому спецкурсі заплановано виконання індивідуальної аудиторної роботи під керівництвом викладача, коли проводиться колективне або індивідуальне консультування студентів, та модульний контроль.

У результаті вивчення дисципліни «Спецкурс з формування лідерських якостей у майбутніх соціальних педагогів» *студенти повинні знати:* характерологічні особливості потенційного лідера; напрями досліджень у сфері лідерства; шляхи вирішення конфліктних ситуацій, що

виникають в колективі; методики, спрямовані на розвиток лідерських якостей.

Студенти повинні уміти: володіти методами виявлення та формування лідерських якостей; вміти використовувати педагогічні техніки у процесі формування лідерських якостей; більш впевнено аналізувати процеси навколишнього середовища; організовувати дозвілєву діяльність молоді, волонтерські та громадські об'єднання; впроваджувати нові технології роботи.

Вивчення навчальної дисципліни «Спецкурс з формування лідерських якостей у майбутніх соціальних педагогів» здійснюється на принципах кредитно-модульної системи, яка сприяє систематичній і динамічній роботі студентів над засвоєнням теоретико-практичної дисципліни з використанням модульної технології навчання та рейтингового оцінювання якості засвоєння навчального матеріалу.

Самостійна робота студентів має дві складові: самостійна підготовка до аудиторних занять та підготовка до модульного контролю.

Дисципліна «Спецкурс з формування лідерських якостей у майбутніх соціальних педагогів» розрахована на 90 години. З них: 40 годин – на самостійну, 50 годин – на аудиторну роботу. Аудиторні години розподілені наступним чином: 16 годин лекційних, 20 годин практичних та 14 годин індивідуальної роботи.

Рейтингова система оцінювання дозволяє врахувати, як поточну підготовку студентів до аудиторних занять, так і визначити рівень засвоєння навчального матеріалу окремого модуля. Підсумкова (залікова) оцінка виставляється за рейтинговими показниками.

Таблиця 1

Зміст дисципліни

№	Назва розділів, тем та їх зміст	К-ть годин	
		всього	лекцій
Модуль I. Науковий погляд на феномен лідерства.		12	6
1.	<u>Сутність та зміст феномена лідерства.</u> Історичні витоки лідерства. Основні поняття, їх суть, співвідношення та специфічні риси. Теорії та концепції лідерства. Поділ, типи та критерії лідерства. Основні принципи поведінки лідера.		2
2.	<u>Харизма.</u> Поняття харизми та її основні характеристики. Харизматичний лідер чи харизматична особистість? Як розвинути харизму.		2
3.	<u>Основні принципи поведінки лідера, погляд науки на феномен лідерства та особистісні характеристики лідера.</u> Психологічний та психо-діагностичний погляд на лідерство та лідерські якості. Соціальний погляд. Лідерство та управління. Релігія та лідерство.		2
Модуль II. Взаємодія з різними групами населення.		16	6
4.	<u>Робота з волонтерами.</u> Виникнення та основні поняття «волонтер», «волонтерство». Принципи волонтерства. Діяльність керівника волонтерського об'єднання.		2

5.	<u>Співпраця з соціальними службами.</u> Соціальні служби та підтримка молодіжних ініціатив. Використання лідерського потенціалу для захисту дітей-сиріт. Виховний вплив лідера на дітей з девіантною поведінкою.		2
6.	<u>Лідер-суспільство-право.</u> Лідер-суспільство. Суспільство-право. Право-особистість.		2
Модуль III. Лідер у суспільстві.		8	4
7.	<u>Створення на управління закладами соціального спрямування. Гендерний аспект лідерства.</u> Типи та характеристика закладів. Основи створення та управління. Жіноче лідерство. Чоловіче лідерство. Протистояння жіночого та чоловічого лідерства.		2
8.	<u>Вплив лідера на підвищення творчого, культурного та вольового рівня групи послідовників.</u> Вимоги до лідера як організатора. Авторитет – зразок для наслідування. Методи самовдосконалення.		2

Таблиця 2

Зміст практичних занять

№	Назви практичних занять та їх зміст	Год.
1.	<u>Самооцінка та виявлення схильностей особистості.</u> Тест «Лідер». Методика на виявлення схильності до лідерства. Методика на виявлення стилю взаємодії. Методика на виявлення схильності до керівництва. КОС – 2	2
2.	<u>Виявляємо лідерів.</u> Гра «Лідер – це...». Дослідження тестовими методиками: «Чи приємно з Вами спілкуватись?», «Яка у Вас репутація?», «Чи радіють люди Вашому приходу?», «На скільки Ви розсудливі?», «Чи довіряєте Ви людям?», «Скільки зірочок на Ваших погонах?», «Капітан, рульовий або пасажир?», «Чи сильна в тебе харизма?». Гра «Харизматична особистість».	2
3.	<u>Перегляд відеотеки лідерства.</u> Перегляд радянського фільму «Лідер». Обговорення позиції головних героїв фільму.	2
4.	<u>Лідер – організатор волонтерів.</u> Гра «Лідер майбутнього». Методика «Що може волонтер?». Гра «Дерево ідей».	2
5.	<u>Дискусія «Перепони в роботі з волонтерами».</u> Дискусія – це форма колективного обговорення, мета якого виявити істину через зіставлення різних поглядів, правильне розв'язання проблеми. Основними питаннями дискусії «Перепони в роботі з волонтерами» є: «Які суперечності чекають на волонтера при його входженні до нової організації?», «Які суперечності чекають на колектив організації при появі нового волонтера?», «Яким є вихід із ситуації?».	2
6.	<u>Соціальне партнерство.</u> Гра «Східний ринок». Гра «Лото». Гра «Я та анти Я».	2
7.	<u>Розробка та захист проєктів «Формування лідерських якостей у...».</u> Розробка проєкту здійснюється на листах ватмана у бажаній для студента формі (малюнок, текстовий опис програми). Обов'язковими складовими проєкту є: назва, мета, цільова аудиторія, місце проведення, план заходів, фінансування. Захист проєкту передбачає виступ студента перед колегами та викладачем.	2
8.	<u>Права та їх порушення.</u> Методика «Кроки». Гра «Лото почуттів». Методика «Соціограма».	2

9.	<u>Вирішення педагогічних ситуацій. Дискусія з проблем гендерного лідерства.</u> Гра «Сліпий текст». Вирішення педагогічних ситуацій. Гра «Переходячи на особистості».	2
10.	<u>Диспут «Найвидатніші лідери України». Методи впливу на послідовників.</u> Презентація студентами українських лідерів. Розбір методик по взаємодії з послідовниками.	2

Кожний модуль включає бал оцінки поточної роботи студента на лекційних та практичних заняттях. Рейтинговий бал за заняття встановлюється, як середнє арифметичне з усіх позитивних і негативних оцінок отриманих на усіх заняттях певного модуля. Заходи з модульного контролю проводяться по завершенню вивчення навчального матеріалу даного модуля. При згоді студента, до відомості обліку успішності може бути проставлена залікова оцінка на підставі поточного рейтингового балу (див табл. 3).

Таблиця 3

Розрахунок рейтингових балів за видами поточного (модульного) контролю

№ п/п	Вид діяльності	Коефіцієнт	Кількість робіт	Результат
1	Присутність	1	18	18
2	Активність	2	18	36
3	Перевірка наявності конспекту	1	8	8
4	<i>Модульна контрольна робота</i>	10	2	20
5	Розробка та захист науково-дослідних проектів	12	1	12
6	Написання твору роздуму	6	1	6
Підсумковий рейтинговий бал				100
Нормований рейтинговий бал				100

У процесі оцінювання навчальних досягнень студентів застосовуються такі методи:

- методи усного контролю: індивідуальне опитування, фронтальне опитування.
- методи письмового контролю: модульне письмове тестування, творчі роботи.
- методи самоконтролю: уміння самостійно оцінювати свої знання, самоаналіз.

Кількість балів за роботу з теоретичним матеріалом, на практичних заняттях, під час виконання самостійної та індивідуальної навчально-дослідної роботи залежить від дотримання таких вимог:

- своєчасність виконання навчальних завдань;
- повний обсяг їх виконання;
- якість виконання навчальних завдань;
- самостійність виконання;

- творчий підхід у виконанні завдань;
- ініціативність у навчальній діяльності.

Для виконання самостійної роботи студентам пропонується виконання наступних завдань.

Модуль I. Науковий погляд на феномен лідерства. 1. Обґрунтуйте, в чому полягає феномен лідерства. 2. Проаналізуйте особливості самооцінки лідерів. 3. Розкрийте особливості психологічного розвитку особистості. 4. Проаналізуйте теорії, що розкривають поняття «лідер» та «лідерство». 5. Визначте роль лідерських якостей у житті звичайної людини.

Модуль II. Взаємодія з різними групами населення. 1. Обґрунтуйте важливість появи лідера в організації соціального спрямування. 2. Проаналізуйте вимоги до соціального педагога-лідера, який працює з волонтерами. 3. Обґрунтуйте, в чому полягає особливість роботи лідера з дітьми-сиротами.

Модуль III. Лідер у суспільстві. 1. Придумайте або занотуйте 3 ситуації, в яких було б використано лідерство. 2. Підготуйте виступ про людину, яку вважаєте лідером.

Для виконання індивідуальних завдань.

Модуль I. 1. Розкрийте вклад науковців у дослідження проблеми взаємодії лідера та послідовників. 2. Проаналізуйте основні періоди розвитку лідерства. 3. В чому полягає відмінність понять «лідер», «керівник». 4. Розкрийте етапи розвитку в людини лідерських якостей. 5. У формі таблиці розкрийте детальний план заохочення незнайомої/малознайомої людини до участі у конкурсі.

Модуль II. 1. Охарактеризуйте та розкрийте співвідношення понять «команда», «система» та «агентство». 2. Розкрийте взаємозв'язок розвитку лідера та його команди. 3. Визначте місце міжособистісних конфліктів у життєдіяльності волонтера та організації. 4. Розкрийте нормативну та законодавчу базу, що є основою для діяльності соціального педагога-лідера по захисту дітей вулиці. 5. Створіть план залучення дітей-сиріт до вашої соціальної акції.

Модуль III. 1. Підготуйте виступ про українського лідера. 2. Придумайте, або занотуйте 3 ситуації з використанням лідерських якостей. 3. Зазначте різницю між жіночим та чоловічим лідерством. Оформіть відповідь у вигляді таблиці. 4. Створіть таблицю, в якій охарактеризуйте основні етапи розвитку відносин в колективі.

Для написання рефератів пропонується нижче означена тематика.

Модуль I. 1. Концептуальні підходи до формування лідерських якостей. 2. Лідерські якості як соціально-педагогічний феномен. 3. Значення харизми для лідера дитячого колективу.

Модуль II. 1. Лідерські якості – необхідна складова професійних якостей соціального педагога. 2. Критерії та рівні прояву лідерських якостей у майбутніх соціальних педагогів. 3. Роль лідера в житті волонтерів.

Модуль III. 1. Вплив соціального педагога-лідера на різні групи населення. 2. Роль лідерських якостей в житті соціального педагога.

3. Лідерство в громадянському суспільстві.

Програма спецкурсу «Формування лідерських якостей у майбутніх соціальних педагогів» передбачає написання індивідуального твору-роздуму на тему «Я-лідер» та створення групових науково-дослідних проєктів.

Твір-роздум вимагає від студента не тільки і не стільки знання конкретної проблематичної теми, а й вміння проникнути в визначення декількох авторів, які порушують ту ж саму проблему, а також вміння оригінально, по-своєму, висвітлити певні події, висловити своє ставлення до них, сформувати власний світогляд, свою життєву позицію. Твір-роздум націлений на висвітлення думок теоретично непідготовленої людини з приводу лідерства в цілому та погляду студента на себе як лідера соціально-педагогічної діяльності частково. Саме тому завдання написати твір-роздум на тему «Я-лідер» дається студентам на самостійне виконання після першого заняття.

Розробка науково-дослідних проєктів має на меті активізацію студента, спрямовану на використання отриманих знань та умінь. Проєкти мають включати розроблені студентом форми та методи роботи з тими категоріями людей, які, на думку студента, потребують допомоги. Розробка проєкту здійснюється на листах ватмана у бажаній для студента формі (малюнок, текстовий опис програми). Обов'язковими складовими проєкту є: назва, мета, цільова аудиторія, місце проведення, план заходів, фінансування. Захист проєкту передбачає виступ студента перед колегами та викладачем. При можливості здійснення, проєкт може бути винесено на засідання кафедри та інституту.

Впровадження програми спецкурсу з формування лідерських якостей у майбутніх соціальних педагогів може допомогти сьогodнішнім студентам в майбутній професійній діяльності почувати себе більш впевнено та комфортно, не боячись нововведень, створювати такі умови, які б дозволили більш ефективно долати негативні ситуації життя. Адже, як зазначають Капська А., Вайнола Р., Вольнова Л., Мірошниченко Н., Поліщук Ю., Тименко В. «...головною метою соціальної педагогіки як практичної дисципліни слід вважати побудову технологій, що забезпечують подолання відчуження особистості від своєї справжньої соціальної природи» [1, с. 8].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Соціальна педагогіка : підручник. – 4-те вид. виправ. та доп. / за ред. проф. А. Й. Капської. – К. : Центр учбової літератури, 2009 – 488 с.
2. Прохорова О. О. Формування індивідуального стилю педагогічної діяльності майбутніх інженерів-педагогів : дис. .... канд. пед. наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія та методика професійного навчання / О. О. Прохорова. – Харків., 2008. – 293 с.
3. Сходження на вершину : книжка про тих і для тих, хто прагне успішного лідерства : навч.-метод. посібник / за ред.. О. Є. Скорик. – К. : Вид-во «Плеяда», 2005. – 116 с.